

Nietzsche'nin Tarih Anlayışına Genel Bir Bakış

Eylem Kızıltepe¹

Özet

Bu yazı, Friedrich Nietzsche'nin tarih felsefesini açıklamak ve yorumlamaktır. Çağının tarih anlayışını eleştiren Nietzsche'ye göre tarih, sürekli bir devinimin ve yaratmanın var olduğu bir akış, ancak döngüsel anlamda bir akıştır.

Anahtar kelimeler: Friedrich Nietzsche, tarih, üstinsan

Abstract

The purpose of this work is to introduce and interpret Friedrich Nietzsche's understanding of history. Friedrich Nietzsche, who criticizes his time, says that history is to flow of created existence from mankind and a continuous activity.

Key words: Friedrich Nietzsche, history, superman

Friedrich Nietzsche, bir yaşam filozofu olarak yaşama dair diğer bütün konularda olduğu gibi tarih alanında da sıkı bir eleştiriyi karşımıza çıkarmakta. Çağındaki anlıkçılığa, felsefe sistemlerine, tarih akımlarına, çağında egemen olan tarih anlayışına ve tüm değerlere bir karşı çıkışla felsefe tarihinde yer edinmekte Nietzsche. Çağının tarih karşısındaki durumunu değerlendirerek tarih hakkındaki görüşlerini serimleyen Nietzsche, 19.yüzyılın tarih yüzyılı olarak adlandırılmasını ve bu dönemde tarihe olan aşırı bağlılığı bir hastalık, bir çöküş olarak değerlendirir. Tarihe aşırı bağlılık, kültüre ve yaşamın kendisine zarar verdiği için, bir yozlaşmayı da beraberinde getirmektedir. Nietzsche'ye göre 19.yüzyıl, "Sokrates-Platon'dan beri anlıkçı bir yola yönelmiş, insanlık içgüdüünü, yaşama atılımını hiçe sayan salt ussal bir bilgiye önem veren felsefeyi" (Akarsu 1975, 1) takip ederek objektifi, salt doğru olanı aramakla evrendeki yaşam kaynaklı değişmeyi gözden kaçırmış ve böylece yaşamdan uzaklaşmıştır. Ona göre salt doğruluk diye bir şey yoktur aslında. Evrende yalnızca değişme vardır. Bu akıp giden değişmeyi sürdüren de yaşamın kendisidir. Öyleyse yaşamak, yaşam her şeyin üstündedir. İşte

¹ Uludağ Üniversitesi Felsefe Bölümü lisans öğrencisi

kendi çağı, Nietzsche'ye göre , anlıklılığa ve tarihe aşırı önem vermekle bu yaşama sırt çevirmiştir

Felsefe sistemlerini de eleştiren Nietzsche, kendi çağının kültürü içinde en tehlikeli şey olarak da Hegel felsefesini görür. Hegel, tarihin gücü karşısında baş eğmesini öğre- nen kimsenin, her çeşit güç karşısında, devlet, kamuoyu karşısında da baş eğmeyi öğre- neceğini ileri sürer. "Oysa Nietzsche'ye göre, tarihin bu gücüne karşı gelen, başkaldıran kimse erdemli insandır. Erdemli insan tarihin akışına karşı yüzer. İnsanlığın amacı, gücünün sonuna varmak değil, daha yükseklerle erişmek olmalıdır." (Akarsu 1975, 1) Bunun için de insan, her şeyden önce yaşamayı öğrenmelidir. Tarihte, Hegelci anlamda herhangi bir "öz" aramak anlamsızdır. Tarih, ancak dinlerin ve resmi söylemlerin teke- linden kurtarıldığı zaman özgür bir şekilde yapılabilir.

Çağının tarih anlayışını eleştiren Nietzsche'ye göre tarih nedir? Nietzsche, dönemi- nin tüm değer anlayışlarına karşı çıkıp eleştirdiği için, bir anlamda çağa aykırı düşünce- ler ortaya koymuştur. Tarih hakkında ki görüşleri de "Zamana Aykırı Düşünceler" adı altında topladığı yazıları arasında yer alır. Nietzsche, bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmekte : "Bu inceleme zamana aykırı bir düşünüşdür de, çünkü ben çağın haklı olarak gurur duyduğu bir şeyi -onun tarihsel kültürünü ve oluşumunu- burada çağın zararına bir şey olarak, çağımızın hastalığı ve eksikliği olarak anlamayı deniyorum; dahası hepimizin insanı yiyip bitiren bir tarih hummasının ıstırabını çektiğimize ve hiç değilse bunca acı çektiğimizi bilmemiz gerektiğine inanıyorum." (Nietzsche 2000, 59) Nietzsche, tarihi sürekli bir devininim ve yaratmanın var olduğu bir akış, ancak döngüsel anlamda bir akış olarak görür. Tarihsel yaratmanın merkezine, zamanın üç boyutu (geçmiş, şimdi ve gelecek) içinde yer alan insanı koyan Nietzsche, tarihi açıklama- larında sadece insanın başarı ve yaratmalarını konu edinir. Bu bağlamda geçmişteki karizmatik kişilikleri, bunların eylem ve başarıları ile geçmişin güçlü devletlerinin yöne- ticilerini tarihsel açıklamalarında örnek gösterir. Bunlardan bazıları Napolyon, Galileio, Machiavelli gibi kişilerdir.

Nietzsche, tarih hakkındaki görüşlerini serimlemeye insan ve hayvan arasında tarih dışı olmak bakımından bir ayırım yaparak başlar. Hayvan, bir eylemi bilinçli ve amaçlı bir şekilde gerçekleştirmediği için tamamen doğaya bağımlı kalmakta ve zamanın tek boyutu olan "şimdi"yi yani "an"ı yaşamaktadır. Doğayı ve kendisini aşamadığından, kendisini yeniden yaratamamaktadır. Hayvan, geçmişe dönemediği gibi geleceğe yöne- lik herhangi bir kaygı ve beklenti de taşımadığından dolayı tarih dışı yaşar. İnsan ise hayvan gibi şimdinin içinde yitip gitmez, geçmişin büyüyen yükü karşısında dayanırken geleceğe yönelik beklentiler ve bu beklentilerden kaynaklı kaygılar da taşır. Bu yüzden insan hayvanda sürekli olan unutulabilme yetisini kısınar. Nietzsche'ye göre mutluluk unutulabilmektir yada bu mutluluğun sürüp gittiği sırada kendini tarih dışı duyma yete- neğidir. Kendisini yalnız tarih içinde duymak isteyen kimse, durmadan "geviş getirerek" yaşamak zorunda olan bir hayvana benzer. Nietzsche'ye göre büsbütün tarih dışı kal- makta hayvanın durumuna inmeştir. Önemli olan tarihi duymanın ve tarihin dışında kalmanın ne zaman zorunlu olduğunu güçlü içgüdülerle duyabilmektir. "Tarihsel olma- yanla tarihsel olan, bir kişinin, bir toplumun, bir kültürün sağlığı için aynı ölçüde zorun- ludur, gereklidir." (Nietzsche 2000, 66)

Nietzsche'ye göre sıradan insan ve halkta tarih yapamaz. Tarihi yaratan kişi, halkın kendisi içinde yetişen yeniden yaratıcı bir yapıya sahip olan "Üstinsan"ın kendisidir. Nietzsche, tarih görüşünde "Üstinsan"a apayrı bir önem verir. "Üstinsan", bağımsız

olan, yapan-eyleyen ve değiştirip, dönüştüren ender bulunabilen bir insandır. Ona göre insanın bilinçli olması, yaratıcı ve yapıcı bir varlık olması, gereksiz olan kalıplaşmış yapıları kırmasına yol açmaktadır. İnsan bunları yaparken kendi istencine dayanarak hareket ettiği için, tarihin yaratıcı bir ögesi olmaktadır. Görüldüğü gibi Nietzsche'de tarihi bireyler yaratır; eleştiren, yıkan ve yapıp-etmeleri sonucu yeni şeyler yaratan bireyler. "Tarih ancak güçlü kişilikler tarafından çekilip taşınır, güçsüzler ise bütünüyle söndürürler onu." (Nietzsche 2000, 111)

Nietzsche'nin tarih hakkındaki görüşlerinde "bengi dönüş" kuramının da önemli bir yeri vardır. Bu kurama göre, evrende her şey sürekli bir dönüş halindedir. Yani şu anda olan şeyler, geçmişte olanların bir benzeri olmaktan öte bir şey değildir. Gelecek kuşaklarda bizlerden çok farklı şeylerle karşılaşmayacaklardır. "Üstinsan" da, yaşamdaki bu dönüşün bilincinde olan, mutluluğun olduğu kadar acının da varlığının farkında olup "yaşama evet" diyen insandır. Kimi araştırmacılar, Nietzsche'nin, "Üstinsan" ile "Bengi dönüş" düşüncesinin, serimlediği tarih görüşünde tam bir tezatlık yarattığını ifade etmektedirler. "Nietzsche'nin , sürekli yapan-eyleyen, eskiyi değiştirip yeni olanı ortaya koyan "Üstinsan" anlayışı ile "bengi dönüş"ün uzantısı olan döngüsel tarih anlayışı arasında bir çelişki belirmektedir." (Arıyan 1995, 72) Kimi araştırmacılara göre Nietzsche'nin bir dizge oluşturmamasından, kimilerine göre de düşüncelerinde net olmamasından kaynaklanan bu çelişki ; ya "Üstinsan"nın sürekli yenileyen ve yaratan olarak eskiyi tekrarlamadığını yada döngüselligi kabul edersek, "Üstinsan"nın yeni bir şey ortaya koymadığını ve geçmişte yapılanları tekrarladığını kabul etmek koşuluyla yok edilebilir. Bu durumu çelişki olarak adlandıranların, tespit ettikleri bu çelişkinin ortadan kaldırılması için önerdikleri her iki alternatifte filozofun düşüncelerinin baş aşağı edilmesi gibi çok büyük bir tehlikeye yol açmakta.

Nietzsche'nin, "Üstinsan'ın bilimi" olarak adlandırdığı tarihi, diğer insan başarılarından olan sanat ve bilim ile nasıl ilişkilendirmekte olduğuna baktığımızda tarihi, sanata yaklaştırdığını, bilimden ise uzaklaştırdığını görürüz. Nietzsche, sanatı yaratıcılığın en yoğun olduğu alanlardan biri olarak görmektedir. Önemli olan, felsefede ve sanatta eski ve geleneksel olanı aktarmak değil, yeni ve özgün ürünler ortaya koymak ve yaratıcı olmaktır. Nietzsche sanatın, tarih için gerekliliğini de şöyle dile getirir: "Tarih yazısına benzer bir şey, ender bulunur bir düşünürün kafasından çıkmıyorsa, bu yazıya inanmayın". (Nietzsche 2000, 127) Bu cümleler sanatsal bir yaratının, bir gücün, tarih için zorunluluğunu bize göstermekte. İnsan içselliğini ancak sanat ile ortaya koyabilir. Tarihi, sanatsal yaratmayla ilişkilendiren Nietzsche, çağının tarihin bir bilim olması gerektiği düşüncesine karşı çıkararak onu bilimden uzaklaştırır. "19. yüzyılda tarihselcilik ve bilimcilik, Almanya'da ve Avrupa'da, geçmişi şimdiki zamana, ölmüş olanı yaşayana tercih ederek varlığın yerine yokluğu geçiren ve değerleri değersizleştiren ustalıklı bir safсата sanatı yaratır." (Nietzsche: Kayıp Bir Kıta, Cogito,: 153) Ona göre, tam olarak tanınan ve bir bilgi nesnesi olarak ele alınan bir tarih olayı, onu tanıyan, onu inceleyen kimse için ölü bir şeydir; ama onu yaşayan kimse için değil. Tarihi, objektif olarak anlamaya çalışmak yanlıştır; böyle bir düşünce bir kuruntudur. Başka bilimlerde tümel olan şeyler en önemli şeylerdir, bu tümel olan şeyler ise yasalardır. Oysa tarih önermelerinin yasalar olarak geçerliliği yoktur. Tarihin değeri, bilinen, belki de sıradan, günlük bir konuyu bir simge olarak yükseltebilmek, böylece de güçlülüğün, güzelliğin dünyasını özgün bir konu içinde sezdirebilmektedir. Tarih, salt bir bilgi yapılmaya çalışılırsa yaratıcı içgüdü zayıflar.